

Ігор Горбач

начальник циклу вогневої та фізичної підготовки, Дніпровський центр підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, Дніпро, Україна
E-mail: patriot0666@ukr.net

СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

***Анотація:** На основі аналізу наукових джерел та враховуючи специфіку професійної діяльності розглянуто, досліджено та визначено структурні компоненти комунікативної компетентності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. Виділено знання, вміння, навички та професійно важливі психологічні якості, які необхідні персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України для більш ефективного здійснення професійної діяльності. Наведено оптимальні педагогічні умови їх формування в умовах професійної підготовки на базі профільних навчальних закладів Державної кримінально-виконавчої служби України.*

***Ключові слова:** компетентність, компетенція, комунікативна компетентність, спілкування, комунікація, пенітенціарна система, компоненти комунікативної компетентності, кримінально-виконавчої служба, професійна підготовка.*

Igor Gorbach

Chief of the cycle of fire and physical training, Dniprovsky Center for Increasing of Qualification of Personnel of the State Criminal Execution Service of Ukraine, Dnipro, Ukraine
E-mail: patriot0666@ukr.net

STRUCTURE OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PERSONNEL OF THE STATE CRIMINAL-EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE

***Abstract:** Based on the analysis of scientific sources and taking into account the specifics of professional activity, the structural components of the communicative competence of the personnel of the State Criminal-Executive Service of Ukraine have been examined, investigated and identified. The knowledge, skills, abilities and professionally important psychological qualities, which are necessary for the personnel of the State Criminal Execution Service of Ukraine for more effective professional activity, are allocated, as well as the optimum pedagogical conditions of their formation in conditions of professional training on the basis of specialized educational institutions of the State Criminal-Executive Service of Ukraine.*

***Key words:** competence, competence, communicative competence, communication, communication, penitentiary system, components of communicative competence, criminal-executive service, professional training.*

© Ігор Горбач, 2018

Игорь Горбач

СТРУКТУРА КОММУНИКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРСОНАЛА ГОСУДАРСТВЕННОЇ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Аннотація: На основі аналізу наукових джерел і зважаючи на специфіку професійної діяльності розглянуто, досліджено і визначено структурні компоненти комунікативної компетентності персоналу Государственной уголовно-исполнительной службы України. Виділено знання, вміння, навички і професійно важливі психологічні якості, які необхідні персоналу Государственной уголовно-исполнительной службы України для більш ефективного виконання професійної діяльності. Приведено оптимальні педагогічні умови їх формування в умовах професійної підготовки на базі профільних навчальних закладів Государственной уголовно-исполнительной службы України.

Ключові слова: компетентність, компетенція, комунікативна компетентність, обциение, комунікація, пенитенціарна система, компоненти комунікативної компетенції, уголовно-исполнительная служба, професійна підготовка.

Igor Gorbach

An extended abstract of the paper on the subject:

“Structure of communicative competence of personnel of the state criminal-executive service of Ukraine”

Problem statement in general form. Due to the rapid spread of various forms of communication, the dynamic reorganization of the penitentiary system and increased requirements for the professionalism of the personnel of the criminal-executive service, there is a need for changes regarding the professional competence of modern penitentiaries. Therefore, in the structure of professional competence of the personnel of the State Criminal-Executive Service of Ukraine (SCESU), along with other competences, also can be highlighted a communicative, which manifests itself in the personal characteristic of a specialist - communicative competence.

True and effective, taking into account the requirements of the current legislation, solving practical situational problems in the context of communication with other persons, often in stressful, conflict situations, is

possible only with the presence of a high level of professional and communicative competencies.

Analysis of recent research and publications. The analysis of most scientific sources of information shows that communicative competence is a generalized communicative property of the individual, which includes developed communicative abilities, formed skills and skills of interpersonal communication, knowledge of its basic laws and rules.

Selection of previously unsettled parts of the general problem. In the scientific literature there is no definition of the communicative competence of the penitentiary of its optimum level and components, conditions of formation and improvement in the process of professional training on the basis of specialized educational institutions of the State Socialistic State Administration.

Formulation of the goals of the article. Taking into account the scientific views of domestic scientists, as well as other representatives of foreign scientific schools, this study is intended to identify the components of the communicative competence of the personnel of the SCECU during the professional training in specialized educational institutions and the conditions for improving its level.

Presentation of the main research material. The specification and specialization of the professional activities of the personnel of the SCECU are fundamentally different from most professions. The most important feature is the closeness and the state of constant communication between individuals. In the institutions of the penitentiary system, the convicted (prisoners) and the personnel are in certain isolation by the fence system, which makes it impossible for other people to penetrate these collectives. The restrictions on free movement determined by the current legislation cannot but affect the psychological environment and the nature of the interaction of its subjects.

After analyzing various interpretations of the notion of "communicative competence", the definition of communicative competence, which will be used in a further study, can be generalized. So, under communicative competence we understand the possession of communicative knowledge, skills, attainments and the ability to establish the necessary contacts with other people.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У зв'язку зі стрімким поширенням різноманітних форм спілкування, динамічною реорганізацією пенітенціарної системи та підвищенням вимог до професіоналізму персоналу кримінально-виконавчої служби, виникає потреба змін, особливо щодо про-

A review of the research of various scholars allows us to determine that the most important components of the structure of communicative competence of a future specialist of the SCECU are:

- cognitive;
- communicative-activity;
- estimated.

Relying on the practical experience of the professional activities of the personnel of the SCECU, the structure of communicative competence can be expanded with the following components:

- cognitive-linguistic;
- discursive and strategic.

The main pedagogical conditions in which the formation of the communicative competence of future specialists of the SCECU will be most effective are: application of a person-centered approach in education; simulation of real professional and business communication conditions.

Conclusions from this study and prospects for further exploration in this direction. On the basis of theoretical analysis of scientific sources and in accordance with the logic of the educational process, the most significant structural components of the communicative competence of future specialists of the SCECU are identified.

The necessary pedagogical conditions for formation of the communicative competence of the personnel of the SCECU, the essence of which can be considered in further researches, are given.

фесійної компетентності сучасних пенітенціаріїв. Важливою компонентою у структурі професійної компетентності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВСУ) є комунікативна компетентність.

Службова діяльність персоналу ДКВСУ насичена незапланованими, швидко змінними ситуаціями з неоднозначною

інтерпретацією подій та неочікуваною поведінкою людей, з безліччю можливих результатів. В ситуації невизначеності та обмеженості часу особовий склад пенітенціарних установ стикається з необхідністю швидкого прийняття рішення з урахуванням оперативної обстановки, що склалася. Вірно та ефективно, з урахуванням вимог чинного законодавства, вирішення практично-ситуаційних завдань в умовах спілкування з іншими особами, при цьому часто в стресових, конфліктних ситуаціях, можливе лише при наявності високого рівня професійної та комунікативної компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Дослідженням комунікативної компетентності фахівців різних спеціальностей займалися Т. Бутенко, О. Романовський, І. Данченко, Н. Завіниченко, О. Касаткіна, І. Козубовська, О. Краєвська, С. Макаренко, В. Назаренко, М. Тимофієва, А. Хом'як, В. Черевко та ін. Професійній комунікативній компетентності присвячені праці С. Александрової, Д. Годлевської, О. Загородної, З. Підручної, Л. Пляки.

Комунікативну компетентність з погляду лінгвістики, педагогіки, психології, соціології, теорії комунікації, культурології досліджували і зарубіжні вчені: Л. Бахман, М. Канале, Н. Хомскі, К. Фосс, О. Аргі, Дж. Костер, Д. О'Гейр, А. Палмер, Г. Рикхейт, Х. Віддоусон, К. Сабі та ін.

Аналіз більшості наукових джерел інформації свідчить, що комунікативна компетентність – це узагальнена комунікативна властивість особистості, яка включає розвинуті комунікативні здібності, сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, знання про основні його закономірності та правила.

Отже, сформована комунікативна компетентність дає можливість фахівцю успішно вступати у різного роду (вербальні

та невербальні, усні й письмові) контакти для вирішення комунікативних задач (передачі інформації, ведення переговорів, встановлення та підтримки контактів, інші).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. У науковій літературі немає визначення комунікативної компетентності пенітенціаріїв, її оптимального рівня та складових, умов формування та удосконалення у процесі професійної підготовки на базі профільних навчальних закладів ДКВСУ. Важливе значення у процесі професійного розвитку персоналу ДКВСУ має акмеологічний підхід, який визначає інше вивчення професіогенезу професійно компетентних спеціалістів. Таким чином, нові вимоги до підготовки персоналу ДКВСУ, недостатня теоретична розробленість вищезазначених питань вказує на актуальність зазначеного питання і свідчить про необхідність проведення досліджень у цьому напрямку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Беручи до уваги наукові погляди вітчизняних та зарубіжних наукових шкіл, дане дослідження передбачає визначити складові комунікативної компетентності персоналу ДКВСУ та умови удосконалення її рівня під час професійної підготовки в профільних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Специфіка та особливості професійної діяльності персоналу ДКВСУ принципово відмінні від більшості професій. Найголовнішою особливістю є замкненість та стан постійної комунікації між окремими людьми. В установах пенітенціарної системи засуджені (ув'язнені) та персонал знаходяться в умовах певної ізоляції, за системою огорож, що унеможливує проникнення в ці колективи інших осіб. Визначені чинним законодавством обмеження щодо вільного пересування не можуть не позначи-

тися на психологічній обстановці та характері взаємодії її суб'єктів.

У засуджених, як специфічної категорії людей, маються певні правила та манери поведінки, так звані елементи злочинної субкультури (татування певного характеру, жаргонні слова, неформальні правила поведінки, розподіл груп засуджених за певною кастою та ієрархією підтримання правил злочинного світу тощо). Персонал ДКВСУ знаходиться в постійній цілодобовій комунікативній взаємодії між собою та засудженими чи ув'язненими. На обмежених територіях об'єктів ДКВСУ (периметр установ в середньому становить близько 1000 метрів) сконцентрована значна кількість засуджених (900–1400 осіб в одній установі) і близько 300 осіб персоналу. З одного боку, присутні елементи ізоляції, а з іншого – в таких «густонаселених» ділянках місцевості практично неможливо залишатися наодинці, без стороннього візуального контролю, і як наслідок – відбувається постійне спілкування суб'єктів тюремної комунікації між собою. У цих умовах ефективність діяльності пенітенціаріїв багато в чому залежить від комунікативної компетентності. Оволодіння мистецтвом розуміти людей та керувати їхньою поведінкою забезпечує зростання професійної майстерності.

Виходячи з вище наведеного, впливає, що під час професійної підготовки майбутніх фахівців ДКВСУ, процеси комунікації відіграють дуже важливу роль.

Професійна підготовка персоналу ДКВСУ – це організований процес з оволодінням знаннями, спеціальними вміннями і навичками, необхідними для успішного виконання службових завдань [1]. Основною метою вище названої професійної підготовки є підготовка фахівця, професіонала кримінально-виконавчої служби. Особлива увага при цьому має приділятися професіоналізму та рівню комунікативної компетентності майбутніх фахівців ДКВСУ.

Поняття комунікативна компетентність можна розуміти, як здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування [2]. Воно передбачає вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літературою, театром, кіно, з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, засоби їх вирішень.

Деякі вчені прирівнюють поняття взаємодії і спілкування. Проблемами спілкування займалися такі вчені як Г.М. Андрєєва, О.О. Бодальов, О.О. Леонтєв, Б.Ф. Ломов, [3, 4, 5, 6] та ін. На нашу думку, спілкування є обов'язковою умовою існування та взаємодії людей у групі, колективі, соціумі.

В структурі спілкування можна виділити три компоненти:

- комунікацію (обмін інформацією);
- інтеракцію (організація взаємодії між індивідами);
- перцепцію (процес сприйняття й пізнання один одним партнерами по спілкуванню і встановлення взаєморозуміння) [3, с. 82].

Комунікативний аспект спілкування є інформативним, інші аспекти – перцептивний та інтерактивний – допомагають людям відчувати один одного, взаємодіяти у спільній діяльності. У поєднанні предметної діяльності і спілкування виникає комунікативна діяльність, яка є засобом вирішення різних проблем, завдань, ситуацій у професійних взаємовідносинах. Якщо спілкування може не мати на меті інших цілей, крім самого спілкування, то комунікація

завжди виникає у предметній діяльності для подальшого її розвитку.

Термін «комунікативна компетентність» вперше використав американський лінгвіст Д. Хаймс [8], він протиставляв терміну «мовна компетенція», запропонованому Н. Хомським (ідеальне знання мови), «комунікативну компетентність» – реальне використання мови у спілкуванні.

Немає у педагогічній та психологічній літературі єдиної точки зору щодо визначення поняття «комунікативна компетентність». Науковці розуміють його по-різному: одні дослідники визначають як здатність [9], інші – сукупність знань, умінь, навичок [10, 11], треті – готовність [12], четверті – і здатність, і сукупність знань й умінь [2], а також – адаптивність і володіння засобами поведінки [13].

Проаналізувавши різні тлумачення поняття «комунікативна компетентність», було викладено визначення, яке буде використовуватися у подальшому дослідженні. Отже, під комунікативною компетентністю ми розуміємо володіння комунікативними знаннями, вміннями, навичками та здатність встановлювати необхідні контакти з іншими людьми.

Комунікативна компетентність є складовою професійної компетентності особистості, тому що, по-перше, є ключовою компетенцією, по-друге, пов'язана з професійною діяльністю освіченої людини, яка живе і працює в соціумі.

Огляд досліджень різних науковців дозволяє визначити, що найбільш важливими компонентами структури комунікативної компетентності майбутнього фахівця ДКВСУ є:

- когнітивний – формування теоретичних знань, зокрема знання про функції, форми, засоби, види спілкування; розуміння важливості спілкування у житті людини, усвідомлення необхідності формування ко-

мунікативної компетентності з метою входження до соціуму, колективу, групи;

- комунікативно-діяльнісний – застосування комунікативних знань у навчально-професійному спілкуванні; формування комунікативних умінь: налагоджувати контакти з різними людьми у професійній діяльності; використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування; відчувати і підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні; чітко й емоційно виражати свої думки й почуття; логічно, зв'язно будувати мовлення, вести дискусію, давати аргументовані відповіді на запитання; орієнтуватись у змінних умовах; прогнозувати поведінку партнера;

- оцінний – вміння орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування, оцінювати адекватність висловлювань, використовувати мовні засоби для вираження власних позицій, адекватність використання невербальних засобів спілкування; вміння аналізувати свою і поведінку співрозмовника, прогнозувати результати спілкування.

Наступний складник комунікативної компетентності, який входить до комунікативно-діялісного компонента – вербальні та невербальні засоби спілкування, без яких не може відбуватися повноцінне людське спілкування. Головним засобом вербальної комунікації є мова людини, яка характеризується правильністю, нормативністю, точністю, логічністю, ясністю, індивідуальністю, образністю, виразністю та багатьма іншими рисами.

Необхідною складовою комунікативної компетентності є навички слухання, без яких не відбувається комунікативний процес, ефективна взаємодія під час спілкування.

Перцепція, яка входить до комунікативно-діялісного компоненту, допомагає у пізнанні людьми один одного під час комунікативного процесу, сприяє розумінню дій іншої людини та підтриманню й розвитку контактів між учасниками спілкування.

Виділення оцінки інших і самооцінки, як компонентів комунікативної компетентності майбутніх фахівців ДКВСУ обумовлене тим, що без оцінювання та аналізу себе та інших неможливий розвиток людини.

Виходячи із запропонованої нами сутності поняття комунікативної компетентності, можливо виділили наступну її структуру, яку подано на рисунку 1.

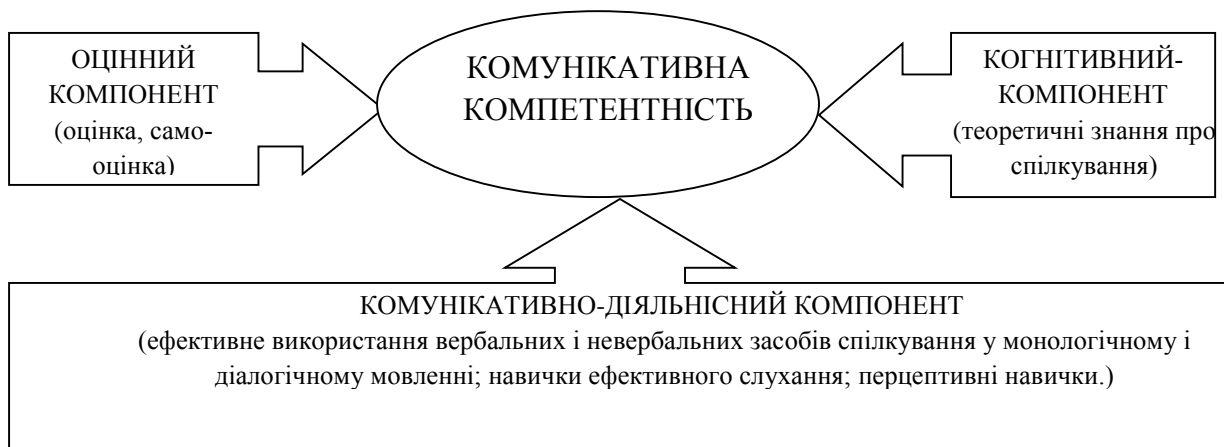

Рисунок 1 - Структура комунікативної компетентності

Структура комунікативної компетентності була сформована на підставі комунікативної діяльності людини, до якої входять читання, говоріння, письмо і слухання, що безпосередньо стосується професійної діяльності майбутнього фахівця ДКВСУ, але вона буде не повною без урахування комунікативних особливостей діяльності персоналу ДКВСУ.

Комунікативні особливості діяльності персоналу ДКВСУ умовно поділяються, за характером взаємодії, на групи:

- вертикальна комунікативна взаємодія (комунікація із засудженими (ув'язненими), з іншими особами при виконанні функціональних обов'язків державного службовця, наділеного владними повноваженнями, між особами персоналу в порядку субординації);

- горизонтальна комунікативна взаємодія (між особами персоналу установи, які займають рівнозначні посади та мають однакові спеціальні звання).

Таким чином, комунікативна діяльність персоналу ДКВСУ висуває вимоги володіння наступними знаннями та навичками:

- знання прийомів, правил та методів спілкування з різними категоріями людей; особливостей спілкування та впливу на особу для досягнення мети; «жаргону» різних прошарків населення; основ соціальної психології спілкування і міжособистісних стосунків; соціально-психологічного підходу до розуміння особистості; індивідуально-психологічних властивостей індивіда й їхні зовнішні поведінкові прояви; психології міжособистісної взаємодії; загальної характеристики впливу; психології переконувального впливу; механізмів та ефектів міжособистісної перцепції тощо;

- вміти здобувати оперативно значущу інформацію через зміст мови, невербальні сигнали, письмові зображення; встановлювати психологічний контакт з опонентом; здійснювати обмін інформацією максимально лаконічно та достовірно; встано-

влювати необхідний комунікативний контакт між співробітниками; контролювати поведінку опонента під час спілкування; адекватно оцінювати власні та можливості співробітників; відстоювати в процесі спілкування свою точку зору й переконувати співрозмовників; зрозуміло та логічно висловлювати свої думки в розгорнутій формі (доповідь, виступ, звіт); знаходити оптимальну форму та методи спілкування; оперативно обирати оптимальну інтонацію та манеру спілкування; мати психофізіологічну витривалість у процесі конфліктної комунікації; запам'ятовувати та відтворювати найдрібніші деталі ситуації спілкування; користуватися психологічними прийомами (мовленням, мімікою, жестами) для підвищення ефективності встановлення контакту при професійному спілкуванні; прогнозувати розвиток комунікації та попереджувати власне попадання у «психологічні пастки» тощо.

Опираючись на практичний досвід професійної діяльності персоналу ДКВСУ, структуру комунікативної компетентності (рис. 1) можна розширити наступними компонентами:

- когнітивно-лінгвістичний – оволодіння певною сумою формальних знань і відповідних їм навичок, пов'язаних з різними аспектами мови – лексикою, фонетикою, граматиною, є основою побудови висловів, у тому числі і професійно-орієнтованих;

- дискурсивно-стратегічний – уміння спланувати та побудувати спілкування так, щоб досягти поставленої мети використовуючи різні прийоми отримання і передачі інформації як в усній, так і у письмовій формі (рис. 2).

Основними педагогічними умовами, за яких формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців ДКВСУ відбуватиметься найбільш ефективно, є: застосування особистісно орієнтованого підходу у навчанні, спрямованого на розвиток діалогічної взаємодії між викладачами та слухачами; моделювання реальних професійних і службових умов спілкування з метою залучення кожного слухача до комунікативної діяльності; використання навчальних завдань і вправ, спрямованих на підвищення комунікативної активності слухачів.

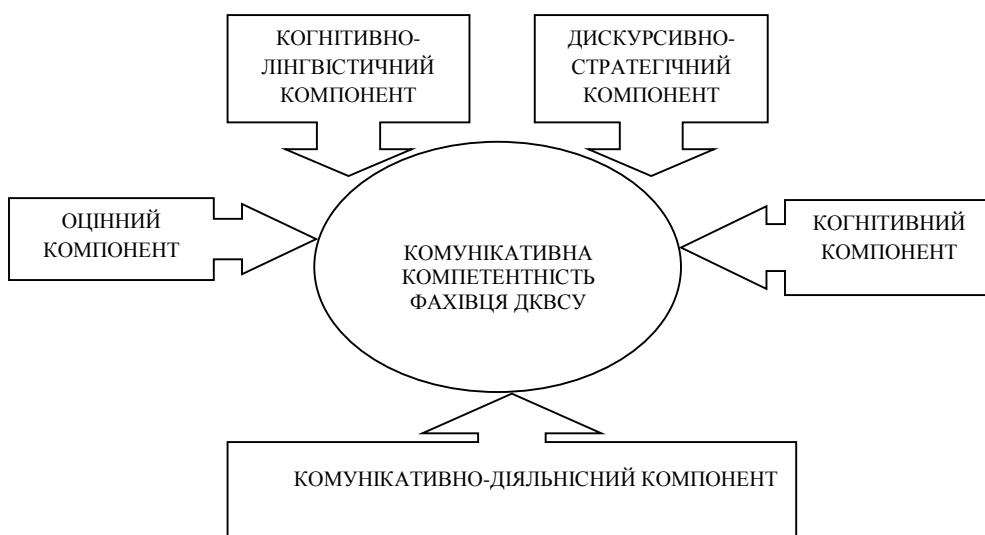

Рисунок 2 - Структура комунікативної компетентності персоналу ДКВСУ

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На підставі теоретичного аналізу наукових джерел та відповідно до логіки навчального процесу виявлено найбільш значущі структурні компоненти комунікативної компетентності майбутніх фахівців ДКВСУ, а саме: когнітивний – що містить теоретичні знання про функції, форми, засоби, види спілкування; розуміння важливості спілкування у житті людини; комунікативно-діяльнісний – застосування комунікативних знань у навчально-професійному спілкуванні; формування комунікативних умінь та навичок необхідних для ефективного виконання власних

функціональних обов'язків; оцінний – вміння орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування, оцінювати адекватність висловів, вміння аналізувати свою поведінку і поведінку співрозмовника; когнітивно-лінгвістичний – оволодіння певною сумою специфічних професійно-орієнтованих знань і відповідних їм навичок; дискурсивно-стратегічний – навички комунікативної діяльності досягнення стратегічної цілі професійної діяльності.

Наведено необхідні педагогічні умови для формування комунікативної компетентності персоналу ДКВСУ, сутність яких може бути розглянута у подальших дослідженнях.

Список літератури

1. Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: затв. наказом М-ва юстиції від 08.09.2015р. № 1675/5.

2. Жуков, Ю.М., Петровская, Л.А., & Растяйников, П.В. (1990) Диагностика и развитие компетентности в общении. М: Изд-во Московского университета. 104с.

3. Андреева, Г.М. (1998) Социальная психология: учеб. для высших учебных заведений. М.: Аспект Пресс, 376 с.

4. Бодалев, А. А. (1996) Психология общения : избр. психолог. Воронеж : МОДЭК, 256 с.

5. Леонтьев, А.А. (2003) Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии: избр. психолог. М.: Моск. психолого- социального ин-та; Воронеж: МОДЭК, 536 с.

6. Ломов, Б.Ф. (1975) Общение как проблема общей психологии. Методологические проблемы социальной психологии. М.: Наука, С.151–164.

7. Шапар, В.Б. (2005) Сучасний тлумачний психологічний словник: близько 2500 термінів. Х.: Прапор, 640 с.

8. Hymes, D. (1967) Models of the Interaction of Language and Social setting. *Journal of Social Issues*. 23/2. P. 8–28.

9. Зимняя, И. А. (1989) Психология обучения неродному языку. М.: Рус. яз., 219 с.

10. Зернецкая, А.А. (2005) Структура понятия «коммуникативная компетенция». *Русский язык за рубежом*. 1–2. С. 48–51.

11. Краевский, В.В. & Хуторской, А.В. (2007) Основы обучения. Дидактика и методика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. М.: Академия, 352 с.

12. Петрук, В.А. (2008) Теоретико – методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти», 37 с.

13. Емельянов, Ю.Н. (1985) Активное социально-психологическое обучение. Л.: Изд-во ЛГУ, 168 с.

References

1. Polozhennia pro orhanizatsiiu profesijnoi pidhotovky osib riadovoho i natchal'nyts'koho skladu Derzhavnoi kryminal'no-vykonavchoi sluzhby Ukrainy: zatv. Nakazom. [Regulations on the organization of vocational training of persons of ordinary and commanding members of the State Criminal-Executive Service of Ukraine: Zatv.] M-va iustytstii vid 08.09.2015r. № 1675/5. [in Ukrainian]
2. Zhukov, Ju.M., Petrovskaja, L.A., □ Rastjannikov, P.V. (1990) *Diagnostika i razvitie kompetentnosti v obshhenii*. [Diagnosis and development of competence in communication.] M: Izd-vo Moskovskogo universiteta. 104s. [in Russian]
3. Andreeva, G.M. (1998) *Social'naja psihologija: ucheb. dlja vysshih uchebnyh zavedenij*. [Social Psychology: Textbook. for higher educational institutions.] M.: Aspekt Press, 376 s. [in Russian]
4. Bodalev, A. A. (1996) *Psihologija obshhenija : izbr. psiholog.* [Psychology of communication: fav. psychologist.] Voronezh : MODJeK, 256 s. [in Russian]
5. Leont'ev, A.A. (2003) *Jazyk i rechevaja dejatel'nost' v obshhej i pedagogicheskoy psihologii: izbr. psiholog.* [Language and speech activity in general and pedagogical psychology: fav. psychologist.] M.: Mosk. psihologo– social'nogo in-ta; Voronezh: MODJeK, 536 s. [in Russian]
6. Lomov, B.F. (1975) *Obshhenie kak problema obshhej psihologii*. [Communication as a problem of general psychology] Metodologicheskie problemy social'noj psihologii. M.: Nauka, S.151–164. [in Russian]
7. Shapar, V.B. (2005) *Suchasnyj tlumachnyj psykhologichnyj slovnyk: blyz'ko 2500 terminiv*. [Modern interpretive psychological dictionary: about 2500 terms] Kh.: Prapor, 640 s. [in Ukrainian]
8. Hymes, D. (1967) Models of the Interaction of Language and Social setting. *Journal of Social Issues*. 23/2. P. 8–28.
9. Zimnjaja, I. A. (1989) *Psihologija obuchenija nerodnomu jaziku*. [Psychology of teaching non-native language] M.: Rus. jaz., 219 s. [in Russian]
10. Zerneckaja, A.A. (2005) *Struktura ponjatija «kommunikativnaja kompetencija»*. [Structure of the concept of "communicative competence"] Russkij jazyk za rubezhom. 1–2. S. 48–51. [in Russian]
11. Kraevskij, V.V. & Hutorskoj, A.V. (2007) *Osnovy obuchenija*. [Fundamentals of Learning] Didaktika i metodika: ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ucheb. Zavedenij. M.: Akademija, 352 s. [in Russian]
12. Petruk, V.A. (2008) *Teoretyko – metodychni zasady formuvannia bazovykh profesijnykh kompetensij u majbutnikh fakhivtsiv tekhnichnykh spetsial'nostej: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ped. nauk: spets. 13.00.04*. [Theoretical and methodical ambushes of formulating basic professional proficiency in Maybutnykh faculties of technical specialties: the author's abstract. dis. on the basis of science. stepped doctor ped. Sciences: spec. 13.00.04] «Teoriia i metodyka profesijnoi osvity», 37 s. [in Ukrainian]
13. Emel'janov, Ju.N. (1985) *Aktivnoe social'no–psihologicheskoe obuchenie*. [Active social and psychological training] L.: Izd-vo LGU, 168 s. [in Russian]

Стаття надійшла до редколегії: 14.08.2018